

Marcin Orzechowski*
Tetyana Kuryło*

Bezprawie w imię prawa. Rosyjskie specjalne operacje wyborcze na okupowanych terytoriach Ukrainy

Lawlessness in the name of law. Russian special election operations in the occupied territories of Ukraine

Abstract: Purpose: The purpose of this article is to analyze what the authors describe as a special election operation related to the election of the President of the Russian Federation in the occupied territories of Ukraine. This is not the first case in history where Russia, using territorial expansion, attempts to legitimize its power in the territories under its control. The appointment of locals who are responsible for the implementation of procedures and mechanisms related to direct democracy (referendum, elections) is an instrument of “facade legitimacy” for unlawful actions.

Research Questions: The basic research problem that the authors believe needs to be answered is the analysis of the conditions, mechanisms, concepts and ways of implementing special operations, and a critical analysis of the nature of these operations in relation to legal legalism. This is another mechanism to justify neo-imperialist policies as necessary to defend against threats from “degenerate Western civilization”. According to the authors, the analysis of this issue allows conclusions to be drawn regarding the interpretation of the axiological aspects of such concepts as “Putinism”, controlled democracy, and sovereign democracy.

Methods: The research optics adopted by the authors imply the use of historical methods, comparative methods, institutional-legal analysis and exegesis of both official documents and source texts.

Result of the study: The analysis carried out leads to the conclusion that electoral operations fall into the “neo-imperial instrumentality”, radicalizing Russia’s actions against the civilian population. This is due to the recognition of the occupied areas as part of the Russian Federation “forcing” the defense of “its territory”.

Keywords: Neo-imperialism, aggression, special operations, elections, referendum

* dr hab., Uniwersytet Szczeciński, ORCID: 0000-0001-7272-6589, e-mail: marcin.orzechowski@usz.edu.pl

** dr, Uniwersytet Szczeciński, ORCID: 0000-0003-0039-5121, e-mail: tetyana.kurylo@usz.edu.pl

Streszczenie: Cel: Celem artykułu jest analiza działań określonych przez autorów jako specjalna operacja wyborcza związana z wyborami prezydenta Federacji Rosyjskiej na okupowanych terenach Ukrainy. Nie jest to pierwszy przypadek w historii, gdzie Rosja, wykorzystując ekspansję terytorialną, usiłuje legitymizować swoją władzę na terenach, które ma pod swoją kontrolą. Powoływanie miejscowych, które są odpowiedzialne za wdrożenie procedur i mechanizmów związanych z demokracją bezpośrednią (referendum, wybory), jest instrumentem „fasadowej legalności” bezprawnych działań.

Pytania badawcze: Podstawowym problemem badawczym, który zdaniem autorów wymaga udzielenia odpowiedzi, jest analiza uwarunkowań, mechanizmów, koncepcji oraz sposobów implementacji specjalnych operacji oraz krytyczna analiza charakteru tych działań w odniesieniu do legalizmu prawnego. Jest to kolejny mechanizm mający na celu uzasadnienie polityki neoimperialnej, jako niezbędnej do obrony przed zagrożeniami ze strony „zdegenerowanej cywilizacji zachodniej”. Zdaniem autorów, analiza tego zagadnienia pozwala na wyciągnięcie wniosków odnośnie do interpretacji aksjologicznego oblicza takich pojęć, jak „putinizm”, demokracja sterowana czy demokracja suwerenna. Metody: Przyjęta przez autorów optyka badawcza implikuje użycie metody historycznej, porównawczej, analizy instytucjonalno-prawnej oraz egzegezy zarówno oficjalnych dokumentów, jak i tekstów źródłowych.

Wynik badania: Przeprowadzona analiza skłania do konstatacji, iż operacje wyborcze zaliczają się do „neoimperialnego instrumentarium”, radykalizując działania Rosji wobec ludności cywilnej, co wynika z faktu uznania obszarów okupowanych za część Federacji Rosyjskiej, „wymuszając” obronę „swojego terytorium”.

Słowa kluczowe: neoimperializm, agresja, operacje specjalne, wybory, referendum

Wstęp

22 lutego 2024 r. rozpoczęła się kolejna odsłona konfliktu rosyjsko-ukraińskiego. Wkroczenie wojsk rosyjskich na terytorium Ukrainy było czytelnym sygnałem, że Federacja Rosyjska przystępuje do pełnoskalowej wojny, której celem jest zniszczenie państwowości Ukrainy. Jednakże słowo „wojna” zostało wykluczone z oficjalnej terminologii informacyjnej. Określenie „specjalna operacja wojskowa” stało się oficjalnym terminem używanym przez ośrodki decyzyjne na Kremlu, jak również rosyjskich propagandystów. Biorąc jednak pod uwagę duże doświadczenie Rosjan w wykorzystywaniu instrumentów demokracji bezpośredniej do „maskowania” prawdziwej natury rosyjskiego systemu politycznego, jasne stało się, iż „operacje specjalne” zostaną wykorzystane również w celu legitymizowania władz lokalnych na okupowanych terytoriach. Sam system polityczny implementowany w Rosji od momentu rozpadu Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich doczekał się wielu określeń, w których zawarte było słowo „demokracja”. Bez względu na fakt, czy rosyjski system polityczny określano demokracją „sterowaną”, „fasadową” czy wreszcie

„suwerenną”, jego trwałym elementem było wykorzystywanie narzędzi demokracji bezpośredniej do legitymizowania prawa, które *de facto* zmieniało przestrzeń polityczno-społeczną w reżim o cechach autorytarnych, określany też niekiedy „demokratą”, czyli dyktaturą przebraną w szaty demokracji. W niniejszym artykule autorzy poddają analizie przykłady zastosowania narzędzi demokracji bezpośredniej, takie jak wybory powszechne czy referenda, w celu legitymizacji procesu zawłaszczania okupowanych terenów innego państwa. O ile tworzenie „separatystycznych punktów zapalnych” w różnych państwach obszaru postradzieckiego miało na celu naruszenie integralności terytorialnej, nie pociągało za sobą formalnoprawnych konsekwencji przyłączenia tych terenów do Rosji, o tyle w przypadku Ukrainy mamy do czynienia ze stopniowym „wchłanianiem” kolejnych obszarów i uznawanie ich za administracyjne podmioty Federacji Rosyjskiej. Aneksja Krymu stała się propagandowym sukcesem „scalania ziem” przez współczesnego cara imperatora Władimira Putina i wpisuje się idealnie w strategię neoimperialnego ekspansjonizmu, który jest nierozzerwalnie związany z terytorialną rekonstrukcją Imperium. Jednakże, aby przeprowadzona analiza miała charakter komplementarny, należy zwrócić uwagę na doświadczenia historyczne Rosji w przeprowadzaniu tego typu „operacji specjalnych”, związanych z wykorzystaniem mechanizmu wyborczego oraz referendalnego.

1. Historia vitae magistra est – historyczne doświadczenia rosyjskich specjalnych operacji wyborczych

Jak już wspomniano we wstępie, bez względu na to, jaki reżim panował w Rosji, wspólnym mianownikiem wszelakich działań było stosowanie mechanizmów stymulacji i kontroli mobilizacji społecznej przed wyborami parlamentarnymi, prezydenckimi bądź też referendum. Wynika to niejako z naturalnej inklinacji rosyjskich ośrodków decyzyjnych do kontrolowania procesów wyborczych i zapewnienia właściwym siłom politycznym satysfakcjonującego wyniku wyborczego. Od czasów objęcia władzy przez Władimira Putina możemy dostrzec postępującą „sterowalność” tych mechanizmów, stąd też m.in.

wspomniane już wcześniej określenie „demokracja sterowana”¹. Udoskonaleniem tego procesu była z kolei koncepcja „suwerennej demokracji” Władysława Surkowa – która pojawiła się w 2005 r. – oparta na identycznych mechanizmach. W pierwszej kolejności jako perspektywiczna „ideologia państwowa” miała zapewnić trwałe poparcie społeczne dla partii Jedna Rosja oraz służyć popularyzacji rządzącej elity władzy. Stopniowa marginalizacja opozycji oraz ograniczanie praw i swobód charakterystycznych dla społeczeństwa obywatelskiego doprowadziły w konsekwencji do przyjęcia przez Dumę Państwową projektu ustawy „W sprawie wprowadzenia zmian do niektórych aktów ustawodawczych Federacji Rosyjskiej w związku z usprawnieniem działania administracji państwowej w dziedzinie przeciwdziałania ekstremizmowi”² z 24 lipca 2007 r. Za przejaw ekstremizmu, oprócz przestępstw motywowanych nienawiścią rasową lub religijną, mogło zostać także uznane krytykowanie urzędnika państwowego, parlamentarzysty, zwłaszcza jeśli skierowane było przeciwko przedstawicielom partii rządzącej. W praktyce wszelkiego rodzaju zgromadzenia, a nawet wiece wyborcze kandydatów szeroko rozumianej opozycji mogły zostać uznane za nielegalne z powodu ekstremizmu politycznego, zdefiniowanego jako „głoszenie treści przepelnionych nienawiścią polityczną, ideologiczną lub społeczną oraz zakłócanie porządku publicznego”³. Oprócz rozszerzenia swym zakresem znaczeniowym terminu „ekstremizm” ustawa ta umożliwiała organom ścigania szereg działań przeciwko zakwalifikowanym jako ekstremizm wykroczeniom. Przedstawiciele funkcjonujących jeszcze wtedy niezależnych mediów mieli nieformalny zakaz zapraszania do swoich au-

- 1 A. Rogiński, *Prawo do samookreślenia: obrońcy praw człowieka i władza we współczesnej Rosji*, [w:] *Imperium Putina*, red. W. Konończuk, Warszawa 2007, s. 92.
- 2 Федеральный закон от 24 июля 2007 г. N 211-ФЗ О внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации в связи с совершенствованием государственного управления в области противодействия экстремизму (с изменениями и дополнениями) [Federal'nyy zakon ot 24 iyulya 2007 g. N 211-FZ O vnesenii izmeneniy v otdel'nyye zakonodatel'nyye акты Rossiyskoy Federatsii vsvyazi s sovershenstvovaniyem gosudarstvennogo upravleniya v oblasti protivodeystviya ekstremizmu (s izmeneniyami i dopolneniyami)], 22.02.2014, <https://base.garant.ru/12154849/> [23.04.2024].
- 3 Международная федерация за права человека, *Злоупотребления в ходе борьбы с терроризмом и экстремизмом. Гражданское содействие российское общество под контролем* [Mezhdunarodnaya federatsiya za prava cheloveka, *Zloupotrebleniya v khode bor'by s terrorizmom i ekstremizmom. Grazhdanskoye sodeystviye rossiyskoye obshchestvo pod kontrolem*], <https://www.fidh.org/IMG/pdf/RapporRussieRus.pdf> [16.03.2024].

dycji osób, których poglądy były uznawane za ekstremalne, tj. stojące w opozycji do programu politycznego Jednej Rosji. Wprowadzono też zakaz wzmiankowania przez media o organizacjach zdelegalizowanych jako ekstremistyczne, o ile nie zostanie przywołany fakt delegalizacji. W praktyce oznaczało to stopniową marginalizację opozycji wewnętrznej w Rosji i możliwość „niefizycznej” likwidacji z życia publicznego osób niewygodnych dla aparatu władzy, gdyż w myśl zapisów zawartych w ustawie, osoby podejrzane o ekstremizm nie mogły się ubiegać o stanowiska rządowe. Pomimo zapewnień, iż ustawa ma na celu zwiększenie bezpieczeństwa obywateli, tak naprawdę stała się narzędziem prawnym wymierzonym w opozycję, organizatorów antyrządowych demonstracji oraz niezależnych publicystów.

Jak słusznie zauważa R. Czachor, „suwerenna demokracja” była wykorzystywana jako konceptualne i propagandowe uzasadnienie stosowania mechanizmów systematycznie wykorzystywanych w procesie legitymizacji wszelkich działań aparatu władzy, zarówno wewnątrz, jak i na zewnątrz terytorium Federacji Rosyjskiej⁴. O ile w początkowym okresie cele wewnętrzne i zewnętrzne suwerennej demokracji odnosiły się przede wszystkim do konsolidacji elit władzy wokół jednolitej tożsamości ideowej oraz były sygnałem wysyłanym społeczności międzynarodowej, że Rosja nie rezygnuje z dążenia do budowy wielobiegunowego ładu światowego, to już od momentu aneksji Krymu i federalizacji Donbasu stały się elementem wspierania „prawa do samostanowienia” ludności zamieszkującej te tereny. Można zatem stwierdzić, iż demokratyczna legitymizacja autorytaryzmu w Rosji stała się przyczynkiem systematycznego wykorzystywania instrumentów demokracji bezpośrednio do bezprawnych aneksji okupowanych terytoriów na Ukrainie. Od tego momentu, mamy do czynienia nie tylko z kolejną odsłoną wojny hybrydowej, ale także z rozszerzeniem instrumentarium działań na „specjalne operacje”, w tym te, uwzględniające mechanizmy niemilitarne, a związane – jak już wspomniano wcześniej – z procedurą wyborczo-referendalną.

Przykładem praktycznego zastosowania tego rodzaju schematu działania były wybory do Zgromadzeń Ludowych zachodniej Białorusi

4 R. Czachor, *Suwerenna demokracja – geneza, treść i krytyka współczesnej rosyjskiej myśli polityczno-prawnej*, „Studia nad Autorytaryzmem i Totalitaryzmem” 2020, nr 3, s. 49.

i zachodniej Ukrainy zorganizowane przez radzieckie władze 22 października 1939 r. Była to sprzeczna z prawem międzynarodowym próba legitymizacji przez Związek Radziecki aneksji terenów II Rzeczypospolitej okupowanych w konsekwencji agresji ZSRR na Polskę we wrześniu 1939 r. Zastosowano wówczas mechanizm, który kilkadziesiąt lat później będzie z powodzeniem powielany na ukraińskich terytoriach okupowanych przez rosyjskie wojska. Z chwilą wkroczenia na terytorium Polski jednostek radzieckich, zgodnie z przyjętymi wcześniej założeniami, rozpoczęła się błyskawiczna deinstalacja istniejących struktur państwa polskiego, w miejsce których tworzono tzw. zarządy tymczasowe⁵, których podstawowym zadaniem była organizacja wyborów do Zgromadzeń Ludowych. Głównym celem strategicznym była aneksja tychże terenów i włączenie ich w skład Związku Radzieckiego, zgodnie z ustaleniami paktu Ribbentrop-Mołotow.

Kolejny etap polegał na tworzeniu komitetów rewolucyjnych oraz jednostek bojowych nazywanych Milicją Robotniczo-Chłopską. Brutalne grabieże, pobicia, a nawet zabójstwa popełniane głównie na pracownikach polskiej administracji, ziemiaństwie i inteligencji były cechą charakterystyczną tych oddziałów. Główny cel tych wszystkich działań był jasny oraz zrozumiały – eksterminacja ludności zamieszkującej te tereny, tworzenie struktur administracyjno-porządkowych, które odpowiedzialne były za represyjne działania, mające ostatecznie doprowadzić do trwałego włączenia tych ziem w skład Związku Radzieckiego.

„Kampania wyborcza” przebiegała w atmosferze nasilającego się terroru, masowych aresztowań oraz obsadzania lokali wyborczych umundurowanymi funkcjonariuszami NKWD. Głosowanie było dozwolone jedynie na kandydatów wywodzących się z partii komunistycznej. Spreparowane wyniki wyborów doskonale obrazują skuteczność aparatu stalinowskiego – według oficjalnych danych

5 W skład takiego zarządu wchodził: przedstawiciel Armii Czerwonej, funkcjonariusz NKWD, przedstawiciel klasy robotniczej oraz reprezentant lewicowej inteligencji – zob. szerzej: R Wnuk, *Za pierwszego Sowietu. Polska konspiracja na Kresach Wschodnich II Rzeczypospolitej (wrzesień 1939 – czerwiec 1941)*, Warszawa 2007, cyt. za: 22 października 1939 roku na okupowanych terenach wschodniej Polski władze radzieckie zorganizowały wybory do Zgromadzeń Ludowych zachodniej Białorusi i zachodniej Ukrainy, Policja.gov.pl, 22.10.2020, <https://hit.policja.gov.pl/hit/aktualnosc/195252,22-pazdziernika-1939-roku-na-okupowanych-terenach-wschodniej-Polski-wladze-radzi/> [06.02.2024].

na Zachodniej Ukrainie wzięło w nich udział 92,83% uprawnionych, zaś na Zachodniej Białorusi aż 96,7%. Na kandydatów promowanych przez władze paść miało ponad 90% głosów⁶.

Zarówno Zgromadzenie Ludowe Zachodniej Białorusi, jak i Zgromadzenie Ludowe Zachodniej Ukrainy podjęły niemalże w trybie natychmiastowym uchwały dotyczące ustanowienia władzy radzieckiej na okupowanych obszarach, sprawowanej przez rady delegatów. Kolejnym krokiem była „prośba” do Rady Najwyższej ZSRR o włączenie tych ziem do tzw. „siostrzanych republik” – Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej i Białoruskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej. 29 listopada 1939 r. Prezydium Rady Najwyższej ZSRR (skrót. RN ZSRR) przyjęło dekret, w myśl którego obywatele polscy zamieszkujący „zachodnie obwody Ukrainy i Białorusi” automatycznie stawali się obywatelami ZSRR⁷.

Powyższe akty prawne były poważnym naruszeniem prawa międzynarodowego, pozostając w sprzeczności chociażby z ratyfikowaną przez Rosję Konwencją dotyczącą praw i zwyczajów w wojnie lądowej (Konwencja haska IV) z 1907 r.⁸, i nie były uznawane ani przez rząd RP na uchodźstwie, ani przez państwa sojusznicze wobec Polski i państwa trzecie (neutralne) przez cały czas trwania II wojny światowej. Władze radzieckie jednak konsekwentnie interpretowały całą tę sytuację jako niezbywalne prawo „samostanowienia” ludności tych ziem do „wyboru” włączenia w skład Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich. Ostatnim etapem tej „wyborczej operacji specjalnej” była akceptacja decyzji RN ZSRS przez fasadowe organy obu republik związkowych w dniach 14-15 listopada 1939 r.⁹

Reasumując, postanowienia zgromadzeń narodowych i implementacja odpowiednich procedur miały nadać pozory legalizmu niezgodnej z prawem międzynarodowym aneksji okupowanych ziem i już

6 T. Danilecki, *Sowieckie wybory na Kresach. Pierwsza lekcja konformizmu*, rp.pl, 18.09.2019, <https://www.rp.pl/plus-minus/art1072211-sowieckie-wybory-na-kresach-pierwsza-lekcja-konformizmu/> [17.03.2024].

7 Por. *Z dziejów represji sowieckich wobec Polaków w latach 1937-1952. Białoruś, Litwa, ziemie północno-wschodniej Polski*, red. J. J. Milewski, Białystok–Warszawa 2017.

8 Pełny tekst Konwencji: *Konwencja dotycząca praw i zwyczajów wojny lądowej*, Sejm.gov.pl, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19270210161/O/D19270161.pdf> [30.03.2024].

9 R. Moorhouse, *Historia wciąż się powtarza. Kolejne sowieckie referendum pod przymusem*, WszystkoNajważniejsze.pl, 01.10.2022, <https://wszystkonajwazniejsze.pl/roger-moorhouse-referendum-pod-przymusem/> [17.04.2024].

w ramach sowieckiej państwowości legitymizować „rewolucyjne przemiany”, rozpoczęte sowiecką agresją na Polskę¹⁰. Nie ulega wątpliwości, że historyczne doświadczenia w przeprowadzaniu wyborczych operacji specjalnych miały na celu przede wszystkim legitymizowanie aneksji okupowanych terenów i przyłączanie ich do Rosji. Brutalna siła zawłaszczania, represje i terror odzwierciedlały totalitarny charakter państwa sowieckiego. Okazuje się jednak, że Rosja XXI w. praktycznie niczym się nie różni od swej poprzedniczki z ubiegłego stulecia. Sprawdzony mechanizm działania, wzbogacony o nowoczesne technologie umożliwiające prowadzenie wojny informacyjnej w skali globalnej, daje niezwykle szerokie możliwości w procesie odzyskiwania utraconej po rozpadzie ZSRR strefy wpływów. Podobnie jak niespełna sto lat temu operacje specjalne są instrumentem umożliwiającym próby odbudowy rosyjskiej potęgi na neoimperialnych zasadach. Obecnym celem rosyjskiej agresji stała się Ukraina, w momencie, kiedy stało się jasne, że zarówno establishment polityczny, jak i większość społeczeństwa tego państwa chce widzieć swój kraj w strukturach Unii Europejskiej oraz Sojuszu Północnoatlantyckiego. Potencjalna utrata Ukrainy była nie do zaakceptowania dla Rosji jeszcze przed aneksją Krymu, tym bardziej teraz stałaby się przysłowiowym gwoździem do trumny dla ostatecznego pogrzebania neoimperialnych aspiracji Moskwy, a przede wszystkim samego Władimira Putina.

Od 2014 r. obserwujemy postępujący proces dekonstrukcji państwowości Ukrainy, który po 24 lutego 2022 r. wszedł w fazę pełnoskalowej agresji militarnej mającej na celu ostateczną likwidację tego państwa w perspektywie długofalowej. Ponieważ rosyjski *blitzkrieg* okazał się nieskuteczny rosyjscy decydenci sięgnęli po sprawdzone już instrumentarium, tym razem już oficjalnie nazwane „operacją specjalną”. O ile w pierwszej fazie chodziło o militarny wymiar prowadzonych działań, to zarówno konsolidacja państw zachodnich, jak i determinacja samych Ukraińców gotowych bronić swej ojczyzny za wszelką cenę skłoniły Kreml do sięgnięcia po komponent „wyborczy”, który miał umożliwić kontrole nad okupowanymi terytoriami.

W związku z powyższym, zasadna wydaje się próba zdefiniowania pojęcia operacji specjalnych. Na użytek przeprowadzonego w ni-

10 R. Wnuk, op. cit.

niejszym artykule wywodu, autorzy przyjęli, iż operacje specjalne to skoordynowane, wielopłaszczyznowe działania mające na celu dekonstrukcję przestrzeni polityczno-społecznej, a w dłuższej perspektywie całkowitą likwidację państwowości okupowanego terytorium. Proces ten ma charakter złożony, począwszy od agresji militarnej, poprzez tworzenie struktur lokalnej administracji i sił porządkowych na okupowanych terenach, aż po eksterminację miejscowej ludności. Nieodzownym „atrybutem” operacji specjalnej są instrumenty demokracji bezpośredniej: wybory i referenda. W przypadku wyborów, celem jest legitymizacja ośrodków władzy powstałych w wyniku działań aneksyjnych. Z kolei referenda uzasadniane są troską o prawo do samostanowienia ludności lokalnej, wyrażanej m.in. dążeniami separatystycznymi. Dopełnieniem tych działań jest odpowiednio przygotowana propaganda, a następnie agitacja i proces wyborczy, które podlegają ścisłej kontroli nowo powstałych struktur quasi-administracyjnych, oraz represja ze strony sił porządkowych nadzorujący przygotowania, jak i sam przebieg wyborów czy referendum.

2. Specjalne operacje wyborcze i referendalne – analiza case study: referendum na Krymie, referenda aneksyjne oraz wybory prezydenta Federacji Rosyjskiej na terenach okupowanych

16 marca 2014 r. na terytorium Autonomicznej Republiki Krym oraz miasta wydzielonego Sewastopola odbyło się referendum, w którym 96,8% głosujących przy frekwencji 83,1% miało opowiedzieć się za ich przyłączeniem do Federacji Rosyjskiej jako podmiotów federacji¹¹. Dane te budziły wątpliwości, chociażby ze względu na czynny bojkot referendum przez Tatarów krymskich oraz przypadki głosowania osób nieuprawnionych, posiadających obywatelstwo Federacji Rosyjskiej i deklarujących zamieszkanie na Krymie. 18 marca w Moskwie proklamowano aneksję Krymu (tak Republiki, jak i Sewastopola)

11 *Федеральный закон О ратификации Договора между Российской Федерацией и Республикой Крым о принятии в Российскую Федерацию Республики Крым и образовании в составе Российской Федерации новых субъектов от 21.03.2014 N 36-ФЗ (последняя редакция)* [Federal'nyy zakon O ratifikatsii Dogovora mezhdu Rossiyskoy Federatsiyey i Respublikoy Krym o prinyatii v Rossiyskuyu Federatsiyu Respubliki Krym i obrazovanii v sostave Rossiyskoy Federatsii novykh sub'yektov ot 21.03.2014 N 36-F3 (poslednyaya redaktsiya)], https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_160617/ [11.02.2024].

do Federacji Rosyjskiej jako dwóch jej podmiotów. Wynik referendum nie był zaskoczeniem dla obserwatorów i analityków. Głosujący odpowiadali niezależnie na dwa pytania¹²:

Czy jesteś za ponownym zjednoczeniem Krymu z Rosją na prawach podmiotu FR?

Czy jesteś za przywróceniem obowiązywania konstytucji Republiki Krymu z 1992 roku i za statusem Krymu jako części Ukrainy?

Według oficjalnych danych na pytanie pierwsze pozytywnie opowiedziało się 1 495 043 wyborców (96,57% oddanych głosów), natomiast odpowiedzi „TAK” na pytanie drugie udzieliło 41 247 wyborców (2,66% oddanych głosów), liczba głosów nieważnych wyniosła 11 907 (0,77% oddanych głosów)¹³. Należy dodać, że wyniki referendum zostały uznane przez władze Ukrainy za nielegalne i niezgodne z obowiązującym stanem prawnym; również w czasie posiedzenia forum Organizacji Narodów Zjednoczonych podjęto rezolucję stwierdzającą, że referendum jest nieważne¹⁴. Naruszone zostały także przepisy prawa międzynarodowego, w tym Memorandum Budapeszteńskiego, które było pierwszym porozumieniem gwarantującym Ukrainie „poszanowanie niezależności i suwerenności istniejących granic Ukrainy”, „powstrzymanie się od stosowania groźby lub użycia siły przeciw integralności terytorialnej bądź politycznej niezależności Ukrainy, i że żadna broń w ich posiadaniu nigdy nie zostanie użyta przeciw Ukrainie” oraz konsultacje w „przypadku powstania sytuacji, w której pojawiłyby się wątpliwości dotyczące powyższych zobowiązań”¹⁵.

Zaangażowanie Rosji na Krymie, nie tylko w organizację i przebieg referendum, pozwoliły jednoznacznie stwierdzić, że Federacja Rosyjska nie dotrzymała dobrowolnie przyjętych zobowiązań, uzasadniając swoje działania zmianą władzy na Ukrainie. Należy jednak pamiętać, iż zmiana władzy w danym państwie, nawet w przypadku naruszenia

12 Tekst pytań referendalnych cyt. za: *Prezydent o wątpliwościach ws. referendum na Krymie*, prezydent.pl, 06.03.2014, <https://www.prezydent.pl/kancelaria/archiwum/archiwum-bronislawa-komorowskiego/aktualnosci/wizyty-zagraniczne/prezydent-o-watpliwosciach-ws-referendum-na-krymie,16550/> [09.02.2024].

13 M. Orzechowski, *Od realnego pragmatyzmu do neoimperialnego ekspansjonizmu. Ewolucja strategii politycznej Federacji Rosyjskiej wobec Ukrainy*, Szczecin 2015, s. 250.

14 P. Bajor, *Operacja Krym – aneksja półwyspu i jej konsekwencje*, „Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej” 2014, z. 2, s. 37-57.

15 Cyt. za: K. Rydel, *Przyłączenie Krymu przez Rosję w świetle prawa międzynarodowego*, „Historia i Teoria” 2018, nr 1 (7), s. 225-237.

przepisów prawa wewnętrznego, nie zwalnia z obowiązku dotrzymania zobowiązań międzynarodowych. Może natomiast stanowić podstawę do wypowiedzenia umów, jeżeli w danych okolicznościach nie mogą być dalej przestrzegane lub doszło do nadzwyczajnej zmiany okoliczności. Zmiana okoliczności uniemożliwiająca dotrzymanie zobowiązań wynikających z podpisanych porozumień i traktatów dwustronnych zaszła tylko i wyłącznie na skutek niezgodnych z prawem działań strony rosyjskiej. Chodzi tu przede wszystkim o niezgodne z prawem użycie floty, która 4 marca 2014 r. zablokowała port w Sewastopolu. Z tego powodu powołanie się przez Rosję na stosowne przepisy Konwencji Wiedeńskiej o prawie traktatów z 1969 r. nie może mieć w tym przypadku zastosowania¹⁶. Dokładny katalog naruszonych przez Federację Rosyjską w trakcie aneksji Krymu zawiera *Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 13 marca 2014 r. w sprawie rosyjskiej napaści na Ukrainę* (2014/2627(RSP)).

Tab. 1. Naruszenie aktów prawa międzynarodowego oraz porozumień dwustronnych przez Federację Rosyjską

Akty prawa międzynarodowego	Porozumienia dwustronne pomiędzy Federacją Rosyjską i Ukrainą
Karta Narodów Zjednoczonych	Traktat O przyjaźni, współpracy i partnerstwie z 31 maja 1997 r.
Akt końcowy OBWE z Helsinek	Umowa O statusie i warunkach przebywania Floty Czarnomorskiej Federacji Rosyjskiej na terytorium Ukrainy z 28 maja 1997 r.
Statut Rady Europy	Umowa O parametrach podziału Floty Czarnomorskiej z 28 maja 1997 r.
Memorandum Budapeszteńskie o Gwarancjach Bezpieczeństwa z 5 grudnia 1994 r.	

Źródło: opracowanie własne na podst. K. Rydel, *Przyłączenie Krymu przez Rosję w świetle prawa międzynarodowego*, „Historia@Teoria” 2018, nr 1 (7).

Działania Federacji Rosyjskiej na Krymie stanowiły naruszenie nie tylko integralności terytorialnej niepodległego państwa, ale również naruszenie oficjalnych porozumień i umów dwustronnych podpisanych przez Rosję i Ukrainę. W poniższej tabeli autorzy dokonali zestawienia najważniejszych naruszeń ze strony Federacji Rosyjskiej.

16 Ibidem, s. 228.

Tab. 2. Wykaz naruszeń w traktatach i umowach dwustronnych pomiędzy Federacją Rosyjską i Ukrainą

Dokument	Artykuły, które zostały naruszone
Traktat O przyjaźni, współpracy i partnerstwie z 31 maja 1997 r. ¹⁷	Art. 2 – naruszenie integralności terytorialnej; Art. 3 – złamanie zasady niestosowania siły lub groźby jej użycia, a także nieingerowania w sprawy wewnętrzne; Art. 4 – odmowa uregulowania kwestii spornych środkami pokojowymi; Art. 6 – złamanie zasady niepopierania jakichkolwiek działań wymierzonych w drugą stronę.
Umowa O statusie i warunkach przebywania Floty Czarnomorskiej Federacji Rosyjskiej na terytorium Ukrainy z 28 maja 1997 r. ¹⁸	Art. 4, pkt. 1 – dotyczący maksymalnej, łącznej liczebności personelu wojskowego, uzbrojenia i sprzętu wojskowego Floty Czarnomorskiej na terytorium Ukrainy; Art. 6, pkt. 1 – dotyczący działań z poszanowaniem suwerenności Ukrainy, przestrzegania jej prawa i nieingerowania w problemy wewnętrzne Ukrainy; Art. 8, pkt. 1 – dotyczący organizowania ćwiczeń i innych przedsięwzięć szkolenia bojowego i operacyjnego w granicach ośrodków szkolenia, poligonów itp. w porozumieniu z właściwymi organami ukraińskimi; Art. 13, pkt. 1 – dotyczący przekraczania granicy, a także przewozu wojsk, uzbrojenia i sprzętu wojskowego z uwzględnieniem ukraińskiego ustawodawstwa w zakresie kontroli granicznej i celnej.
Umowa O parametrach podziału Floty Czarnomorskiej z 28 maja 1997 r. ¹⁹	Art. 7, pkt. 2 – złamanie zakazu przebazowania na Krym dodatkowych formacji wojskowych z terenów Federacji Rosyjskiej; Art. 7, pkt. 3 – złamanie zakazu użycia śmigłowców bojowych Mi-24.

Źródło: opracowanie własne na podst. A. Wilk, *Rosyjska interwencja wojskowa na Krymie*, Analizy OSW, osw.waw.pl, 05.03.2014, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2014-03-05/rosyjska-interwencja-wojskowa-na-krymie/> [17.01.2024].

17 *Договор о дружбе, сотрудничестве и партнерстве между Российской Федерацией и Украиной* (Kiew, 31 мая 1997 г.) [*Dogovor o druzhbe, sotrudnichestve i partnerstve mezhd Rossiyskoy Federatsiyey i Ukrainoy*, (Kiew, 31 maja 1997 g.)], <https://base.garant.ru/1148064/> [17.01.2024].

18 *Соглашение между Российской Федерацией и Украиной о статусе и условиях пребывания Черноморского флота Российской Федерации на территории Украины* (Kiew, 28 мая 1997 г.) [*Soglasheniye mezhd Rossiyskoy Federatsiyey i Ukrainoy o statute i usloviyakh prebyvaniya Chernomorskogo flota Rossiyskoy Federatsii na territorii Ukrainy* (Kiew, 28 maja 1997 g.)], <https://base.garant.ru/1148072/> [17.01.2024].

19 *Соглашение между Российской Федерацией и Украиной о параметрах раздела Черноморского флота* (Kiew, 28 мая 1997 г.) [*Soglasheniyemezhd Rossiyskoy Federatsiyey i Ukrainoy o parametrah razdela Chernomorskogo flota* (Kiew 28 maja 1997 g.)], <https://base.garant.ru/1148071/> [17.01.2024].

Referendum przeprowadzone na Krymie, po raz kolejny, było wykorzystywane przez Rosję jako wspomniane już wcześniej prawo narodów do samostanowienia i wynikającej z niego autonomii decydowania o własnym statusie politycznym i przynależności państwowej. Należy przypomnieć, że początkowo samostanowienie narodów miało charakter deklaracji politycznej, dopiero wraz z podpisaniem Karty Narodów Zjednoczonych uzyskało ono status prawny. Rozumiano ją wówczas jako swobodę w określaniu swego statusu politycznego poprzez wyzwolenie się spod obcej dominacji i wpływów. Taka interpretacja związana była z dekolonizacją i dopiero zakończenie tego procesu wpłynęło na wyodrębnienie dwóch płaszczyzn rozumienia zasady samostanowienia: wewnętrznej i zewnętrznej. Można stwierdzić, że zasadą względem mniejszości narodowych jest samostanowienie wewnętrzne (a więc w granicach innego państwa i zgodnie z zasadą integralności państw), a wyjątkiem od tej reguły jest samostanowienie zewnętrzne, którego najbardziej skrajną formą jest secesja²⁰.

Zgodnie z *Deklaracją zasad prawa międzynarodowego dotyczących przyjaznych stosunków i współdziałania państw zgodnie z Kartą Narodów Zjednoczonych (Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 2625(XXV), 24 października 1970 roku)*, w części poświęconej zasadzie równoprawienia i samostanowienia narodów, „każde państwo powstrzyma się od jakiegokolwiek działalności zmierzającej do częściowego lub całkowitego rozbicia jedności narodowej oraz integralności terytorialnej jakiegokolwiek innego państwa lub kraju”²¹. W przypadku ludności zamieszkującej obszar Półwyspu Krymskiego, posiadającego status republiki autonomicznej, zasada samostanowienia powinna odnosić się do płaszczyzny wewnętrznej, czyli bez naruszania integralności terytorialnej państwa ukraińskiego²².

Podobnie należałoby rozpatrywać prawo do samostanowienia w obwodach donieckim i ługańskim. Prorosyjski separatyzm obecny na tych obszarach niemalże od początku odzyskania niepodległości przez

20 K. Rydel, op. cit., s. 230.

21 Cyt. za: *Deklaracja zasad prawa międzynarodowego dotyczących przyjaznych stosunków i współdziałania państw zgodnie z Kartą Narodów Zjednoczonych (Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 2625(XXV), 24 października 1970 roku)*, <https://www.studocu.com/pl/document/universytet-slaski-w-katowicach/prawo-miedzynarodowe-publiczne-cz-i/deklaracja-zasad-pm-z-1970/38270156> [20.01.2024].

22 K. Rydel, op. cit., s. 231.

Ukrainę zaczął ulegać wzmocnieniu po pomarańczowej rewolucji (koncepcja PiSUARU²³), aż po eskalację tych dążeń w 2014 r. i utworzenie samozwańczych, nieuznawanych przez społeczność międzynarodową quasi-państw (Donieckiej oraz Ługańskiej Republik Ludowych). 27 września 2022 r. odbyły się tzw. referenda aneksyjne w Donieckiej Republice Ludowej i Ługańskiej Republice Ludowej oraz w okupowanych częściach obwodów chersońskiego i zaporoskiego. Dodatkowo prawem do głosowania zostali objęci obywatele Ukrainy, którzy uciekli bądź też zostali przymusowo wywiezieni na terytorium Federacji Rosyjskiej. Podobnie jak w przypadku referendum krymskiego, uprawnieni do głosowania mieli odpowiedzieć na pytanie: „Czy jest Pan/Pani za wejściem Donieckiej/Ługańskiej Republiki Ludowej w skład Federacji Rosyjskiej na prawach podmiotu Federacji Rosyjskiej?”. Mieszkańców obwodów chersońskiego i zaporoskiego pytano z kolei: „Czy jest Pan/Pani za wyjściem obwodu zaporoskiego/chersońskiego ze składu Ukrainy, utworzeniem przez obwód własnego państwa i jego wejściem w skład Federacji Rosyjskiej na prawach podmiotu Federacji Rosyjskiej?”²⁴. Jeszcze w trakcie trwania głosowania, ze względu na fakt wysokiej frekwencji – ponad 50% „uprawnionych wyborców” – władze Federacji Rosyjskiej uznały ich wyniki za wiążące. Aneksja czterech obwodów miała przebiegać zgodnie z rosyjskimi przepisami i procedurami.

Zastosowano opisywany już wcześniej schemat działania. Efektem finalnym całego procesu były dekrety uznające regiony obwodów chersońskiego i zaporoskiego za niepodległe. Kolejnym krokiem była akceptacja Sądu Konstytucyjnego, a następnie Zgromadzenia Federalnego. 29 września 2022 r. Władimir Putin wydał dekrety uznające

23 PiSUAR – Południowo-Wschodnia Ukraińska Republika Autonomiczna (Південно-Східна Українська Автономна Республіка) – pogardliwie określana w ukraińskich mediach mianem PiSUARU (akronim „ПисУАР”). Był to projekt oddzielenia południowych i wschodnich regionów od reszty Ukrainy i utworzenia autonomicznego regionu, a nawet państwa. Był on promowany przez Partię Regionów w odpowiedzi na porażkę Wiktora Janukowycza w wyborach prezydenckich w wyniku pomarańczowej rewolucji w 2004 r. – zob. szerzej: С. Грабовський, *І знову ПисУАР*, [S. Hrabovs'kyi, *I zнову PISUAR*], 08.04.2005, <https://day.kyiv.ua/blog/polityka/i-znovu-pisuar/> [01.02.2024].

24 M. Drabczuk, *Pseudoreferenda, aneksja oraz stan wojenny w czterech obwodach ukraińskich* (część I), *Komentarze IEŚ*, 715 (227/2022), ies.lublin.pl, 27.10.2022, <https://ies.lublin.pl/komentarze/pseudoreferenda-aneksja-oraz-stan-wojenny-w-czterech-obwodach-ukraińskich-czesc-1/> [10.01.2024].

obwody chersoński i zaporoski za „suwerenne i niepodległe podmioty”, tak by i one mogły być anektowane²⁵.

Dzień później odbyło się uroczyste podpisanie przez prezydenta Rosji porozumień o przystąpieniu nowych terytoriów do Federacji Rosyjskiej. Uczestniczyli w niej deputowani Dumy Państwowej i senatorowie Rady Federacji, ministrowie i gubernatorzy rosyjscy, a także liderzy samozwańczych republik DRL i ŁRL – Denys Puszylin i Leonid Pasicznyk – oraz samozwańczy kierownicy kolaboracyjnej administracji wojskowo-cywilnej obwodów chersońskiego i zaporoskiego – Wołodomyr Saldo i Jewhenij Balickij²⁶.

W celu przekonania opinii międzynarodowej o legalnym charakterze wszystkich wcześniejszych „wyborczych operacji specjalnych” Rosja zarządziła przeprowadzenie wyborów prezydenta, zgodnie z ustalonym wcześniej harmonogramem działań na wszystkich zaanektowanych terenach. Aby zapewnić wysoką frekwencję, jeszcze na wiele tygodni przed terminem „wyborów” zwiększono tamtejszy kontyngent sił porządkowych, w tym jednostki Gwardii Narodowej. Wymuszenie dużej frekwencji stanowiło element operacji dezinformacyjnej mającej potwierdzić tezę o rzekomej normalizacji sytuacji na ziemiach bezprawnie wcielonych do Rosji i o wysokim poparciu miejscowej ludności dla polityki Putina. W głosowaniu, pod przymusem, wzięły udział osoby legitymujące się paszportami ukraińskimi, a także migranci zarobkowi z Azji Środkowej pracujący na terenach okupowanych oraz żołnierze walczący na froncie. Realizowany był także proceder „mobilnego głosowania” – głosy odbierano od ludzi przebywających na ulicach czy w miejscu zamieszkania, a okupanci nie dysponowali aktualnymi rejestrami ludności.

W oświadczeniu podpisanym przez Ukrainę oraz 57 państw członków Organizacji Narodów Zjednoczonych podkreślono stanowczo, iż przeprowadzenie głosowania na terytorium innego państwa członkowskiego ONZ bez jego zgody oznacza rażące zlekceważenie zasad suwerenności i integralności terytorialnej, a tak zorganizowany plebiscyt nie ma mocy w świetle prawa międzynarodowego²⁷.

25 Ibidem.

26 Ibidem.

27 M. Domańska, P. Żochowski (współpraca K. Chawryło, M. Bartosiewicz), *Spektakl Putina: „wybory” prezydentów po sowiecku*, Komentarze OSW, 18.03.2024.

Także Centralna Komisja Wyborcza w swojej Uchwale (Постанова *Про нелегітимність організації підготовки та проведення „виборів” президента російської федерації 2024 року на тимчасово окупованих територіях України від 23 лютого 2024 року № 10*) również stanowczo potępiła decyzje i działania władz Federacji Rosyjskiej, a także jej administracji okupacyjnych, dotyczące organizacji przygotowań i przeprowadzenia jakichkolwiek „wyborów”, w tym prezydenckich, na tymczasowo okupowanych terytoriach suwerennej, niepodległej Ukrainy. Działania te zostały uznane za bezprawne, naruszające suwerenność i integralność terytorialną Ukrainy oraz za jawne i demonstracyjne lekceważenie prawa międzynarodowego, powszechnie uznanych zasad i standardów demokratycznych oraz podstawowych praw człowieka²⁸.

We wspomnianej Uchwale zwrócono się również z apelem do innych państw o potępienie decyzji i działań Federacji Rosyjskiej oraz jej administracji okupacyjnych, nieuznanie uprawnień nielegalnie wybranego prezydenta Federacji Rosyjskiej, w tym jego osobowości prawnej w stosunkach międzynarodowych; zaprzestanie wszelkiej współpracy z państwem agresorem i jego agencjami; wydalenie Federacji Rosyjskiej ze wszystkich organizacji międzynarodowych jako tej, która zniszczyła międzynarodowy pokój, bezpieczeństwo i sprawiedliwość, popełniając zbrodnię agresji, zbrodnie wojenne, zbrodnie przeciwko ludzkości i ludobójstwo na Ukrainie; a także, w celu ułatwienia szybkiego zaprzestania przez Rosję okupacji terytoriów ukraińskich, zastosowanie i/lub wzmocnienie osobistych specjalnych środków gospodarczych i innych środków ograniczających (sankcji) wobec urzędników i obywateli Federacji Rosyjskiej i innych państw zaangażowanych w organizację wydarzeń na tymczasowo okupowanych terytoriach Ukrainy.

<https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2024-03-18/spektakl-putina-wybory-prezydenckie-po-sowiecku/> [18.03.2024].

28 Центральна Виборча Комісія, Постанова *Про нелегітимність організації підготовки та проведення „виборів” президента російської федерації 2024 року на тимчасово окупованих територіях України від 23 лютого 2024 року, № 10* [Tsentral'na Vyborcha Komisiya, Postanova *Pro nelehitymnist' orhanizatsiyi pidhotovky ta provedennya „vyboriv” prezidenta rosiys'koyi federatsiyi 2024 roku na tymchasovo okupovanykh terytoriyakh Ukrainy vid 23 lyutoho 2024 roku, nr 10*], 23.02.2024, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010359-24#Text/> [29.02.2024].

W odpowiedzi na rażące naruszenia, jakich dopuściła się Rosja na terytorium Ukrainy, Gabinet Ministrów Ukrainy wydał Rozporządzenie z dnia 30 marca 2023 r. nr 272-p, w którym zatwierdzono plan działania na rzecz realizacji strategii bezpieczeństwa informacji na okres do 2025 r.²⁹, którego cel strategiczny nr 5 określony został następująco: „Reintegracja informacyjna obywateli Ukrainy zamieszkałych na tymczasowo okupowanych terytoriach i przyległych terytoriach Ukrainy do ogólnoukraińskiej przestrzeni informacyjnej, a także przywrócenie im prawa do informacji, co pozwala im na utrzymanie kontaktu z Ukrainą”. Jednym z głównych kierunków polityki wewnętrznej państwa jest „ochrona praw, wolności i uzasadnionych interesów jego obywateli na tymczasowo okupowanych terytoriach, wdrażanie inicjatyw mających na celu reintegrację tych terytoriów, a także ochrona praw i wolności rdzennej ludności Ukrainy”³⁰.

Przeprowadzenie wyborów prezydenta Federacji Rosyjskiej na okupowanych terenach Ukrainy spotkało się ze zdecydowaną reakcją wielu przywódców i urzędników organizacji międzynarodowych. Wysoki Przedstawiciel Unii Europejskiej do Spraw Zagranicznych i Polityki Bezpieczeństwa, Josep Borrell wypowiedział się na temat wsparcia dla Ukrainy, stwierdzając, że Unia Europejska zdecydowanie potępia tę nową próbę legitymizacji przez Rosję tymczasowej i nielegalnej aneksji terytorium Ukrainy, a tzw. wybory stanowią rażące naruszenie Karty Narodów Zjednoczonych, niepodległości, suwerenności i integralności terytorialnej Ukrainy. Ponadto 19 grudnia 2023 r. Zgromadzenie Ogólne ONZ przyjęło zaktualizowaną rezolucję w sprawie sytuacji praw człowieka na tymczasowo okupowanych terytoriach Ukrainy, w tym w Autonomicznej Republice Krymu i mieście Sewastopol, gdzie potwierdzono suwerenność i integralność terytorialną Ukrainy w jej uznanych na arenie międzynarodowej granicach oraz potępiono w szczególności wszelkie wysiłki Federacji Rosyjskiej mające na celu legitymizację lub normalizację prób nielegalnej aneksji terytoriów

29 Кабінет Міністрів України, *Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії інформаційної безпеки на період до 2025 року, від 30 березня 2023 р.*, № 272-р, Київ [Kabinet Ministriv Ukrayiny, *Pro zatverdzhennya planu zakhodiv z realizatsiyi Stratehiyi informatsiynoi bezpeky na period do 2025 roku, vid 30 bereznya 2023 r.*, nr 272-r, Kyiv], 03.03.2023, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/272-2023-%D1%80#n14/> [02.04.2024].

30 Ibidem.

ukraińskich, w tym automatyczne narzucanie obywatelstwa rosyjskiego, nielegalne kampanie wyborcze i głosowanie³¹.

Zakończenie

Specjalne operacje wyborcze są stałym elementem strategii działań Kremla na terytorium Ukrainy. „Wyborcze legitymizowanie” rosyjskiej inkorporacji okupowanych terenów jest pozorowaniem przestrzegania reguł demokratycznych oraz błędnej interpretacji analizowanego w niniejszym artykule prawa do samostanowienia. Neoimperialny ekspansjonizm stał się wizytówką polityki Putina, co w praktyce oznacza wzrost determinacji w prowadzeniu działań militarnych na Ukrainie oraz intensyfikację prób budowania międzynarodowego sojuszu antyzachodnich państw (Chiny, Iran, Korea Północna oraz w mniejszym stopniu państwa BRICS). Efektem przeprowadzonych referendum aneksyjnych oraz wyborów prezydenckich ma być uświadomienie państwom zachodnim, że tereny te są już *de facto* częścią Federacji Rosyjskiej. Ma to wzmocnić przekonanie wśród obywateli rosyjskich, że „obrona swoich ziem” jest czymś naturalnym, nową odsłoną „wojny ojczyźnianej”. Putin ma też nadzieję, że wzbudzona w ten sposób obawa przed konsekwencjami ostatecznie doprowadzi do załamania wsparcia państw zachodnich dla Ukrainy. Ewentualne zwycięstwo Donalda Trumpa w wyborach prezydenckich w Stanach Zjednoczonych pozwoliłoby Kremlowi na „zamrożenie” konfliktu, uzupełnienie stanów osobowych rosyjskiego wojska, pozyskanie pomocy militarnej od sojuszników, a jednocześnie dałoby możliwość przedstawienia swoich działań jako sukcesu na froncie wewnętrznym i „wyzwolenie spod banderowsko-faszystowskiej okupacji” rosyjskojęzycznych mieszkańców okupowanych terenów. Dlatego też niezmiennym priorytetem w działaniach państw zachodnich powinno być utrzymanie wsparcia dla walczącej Ukrainy oraz konsolidacja działań w zakresie obrony przed rosyjską dezinformacją, której celem niezmiennie jest destabilizacja przestrzeni polityczno-społecznej na kontynencie europejskim.

31 Генсекретар ООН засудив незаконні вибори, які Росія проводить на окупованій території [Hensekretar OON zasudyv nezakonni vybory, yaki Rosiya provodyt' na okupovaniy terytoriyi], 15.03.2024, <https://www.radiosvoboda.org/a/news-oon-rosia-psevdovybory-okupatsia/32863627.html/> [19.03.2024].

Bibliografia

1. 22 października 1939 roku na okupowanych terenach wschodniej Polski władze radzieckie zorganizowały wybory do Zgromadzeń Ludowych zachodniej Białorusi i zachodniej Ukrainy, [Policja.gov.pl](https://policja.gov.pl), 22.10.2020, <https://hit.policja.gov.pl/hit/aktualnosci/195252,22-pazdziernika-1939-roku-na-okupowanych-terenach-wschodniej-Polski-wladze-radzi/>.
2. Bajor P., *Operacja Krym – aneksja półwyspu i jej konsekwencje*, „Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej” 2014, z. 2, s. 37-57.
3. Czachor R., *Suwerenna demokracja – geneza, treść i krytyka współczesnej rosyjskiej myśli polityczno-prawnej*, „Studia nad Autorytaryzmem i Totalitaryzmem” 2020, nr 3, s. 49.
4. Danilecki T., *Sowieckie wybory na Kresach. Pierwsza lekcja konformizmu*, rp.pl, 18.09.2019, <https://www.rp.pl/plus-minus/art1072211-sowieckie-wybory-na-kresach-pierwsza-lekcja-konformizmu/>.
5. *Deklaracja zasad prawa międzynarodowego dotyczących przyjaznych stosunków i współdziałania państw zgodnie z Kartą Narodów Zjednoczonych (Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 2625(XXV), 24 października 1970 roku)*, <https://www.studocu.com/pl/document/universytet-slaski-w-katowicach/prawo-miedzynarodowe-publiczne-cz-i/deklaracja-zasad-pm-z-1970/38270156/>.
6. *Dogovor o druzhbe, sotrudnichestve i partnerstve mezhdu Rossiyskoy Federatsiyey i Ukrainoy* (Kiev, 31 maja 1997 g.), <https://base.garant.ru/1148064/>.
7. Domańska M., Zochowski P. (współpraca Chawryło K., Bartosiewicz M.), *Spektakl Putina: „wybory” prezydenckie po sowiecku*, Komentarze OSW, 18.03.2024, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2024-03-18/spektakl-putina-wybory-prezydenckie-po-sowiecku/>.
8. Drabczuk M., *Pseudoreferenda, aneksja oraz stan wojenny w czterech obwodach ukraińskich (część I)*, Komentarze IEŚ, 715 (227/2022), [ies.lublin.pl](https://ies.lublin.pl/komentarze/pseudoreferenda-aneksja-oraz-stan-wojenny-w-czterech-obwodach-ukrainskich-czesc-1/), 27.10.2022, <https://ies.lublin.pl/komentarze/pseudoreferenda-aneksja-oraz-stan-wojenny-w-czterech-obwodach-ukrainskich-czesc-1/>.
9. *Federal'nyy zakon O ratyfikatsii Dogovora mezhdu Rossiyskoy Federatsiyey i Respublikoy Krym o prinyatii v Rossiyskuyu Federatsiyu Respubliki Krym i obrazovanii v sostave Rossiyskoy Federatsii novykh sub'yektov* ot 21.03.2014 N 36-F3 (posledniyaya redaktsiya), https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_160617/.
10. *Federal'nyy zakon* ot 24 iyulya 2007 g. N 211-FZ *O vnesenii izmenenii v otdel'nyyezakonodatelnyye akty Rossiyskoy Federatsii vsyazi s sovershenstvovaniyem gosudarstvennogo upravleniya v oblasti protivodeystviya ekstremizmu (s izmeneniyami i dopolneniyami)*, 22.02.2014, <https://base.garant.ru/12154849/>.
11. *Hensekretar OON zasudyv nezakonni wybory, yaki Rosiya provodyt' na okupovaniy terytoriyi*, 15.03.2024, <https://www.radiosvoboda.org/a/news-oon-rosia-psevdivybory-okupatsia/32863627/>.
12. Hrabovs'kyi S., *I zнову PISUAR*, 08.04.2005, <https://day.kyiv.ua/blog/polityka/i-znovu-pisuar/>.
13. Kabinet Ministriv Ukrainy, *Pro zatverdzhennya planu zakhodiv z realizatsiyi Stratehiyiinformatsynoyi bezpeky na period do 2025 roku, vid 30 bereznya 2023 r.*, nr 272-r, Kyiv, 03.03.2023, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/272-2023-%D1%80#n14/>.

14. *Konwencja dotycząca praw i zwyczajów w wojnie lądowej (Konwencja haska IV) z 1907 roku*, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19270210161/O/D19270161.pdf/>.
15. *Mezhdunarodnaya federatsiya za prava cheloveka, Zloupotrebleniya v khode bor'by s terrorizmom iekstremizmom. Grazhdanskoye sodeystviye rossiyskoye obshchestvo pod kontrolem*, <https://www.fidh.org/IMG/pdf/RapporRussieRus.pdf/>.
16. Moorhouse R., *Historia wciąż się powtarza. Kolejne sowieckie referendum pod przymusem*, WszystkoCoNajważniejsze.pl, 01.10.2022, <https://wszystkoconajwazniejsze.pl/roger-moorhouse-referendum-pod-przymusem/>.
17. Orzechowski M., *Od realnego pragmatyzmu do neoimperialnego ekspansjonizmu. Evolucja strategii politycznej Federacji Rosyjskiej wobec Ukrainy*, Szczecin 2015.
18. *Prezydent o wątpliwościach ws. referendum na Krymie*, Prezydent.pl, 06.03.2014, <https://www.prezydent.pl/kancelaria/archiwum/archiwum-bronislawa-komorowskiego/aktualnosci/wizyty-zagraniczne/prezydent-o-watpliwosciach-ws-referendum-na-krymie,16550/>.
19. Rogiński A., *Prawo do samookreślenia: obrońcy praw człowieka i władza we współczesnej Rosji*, [w:] *Imperium Putina*, red. W. Konończuk, Warszawa 2007.
20. Rydel K., *Przyłączenie Krymu przez Rosję w świetle prawa międzynarodowego*, *Historia@Teoria*, nr 2018/1 (7), s. 225-237.
21. *Soglasheniye mezhdu Rossiyskoy Federatsiyey i Ukrainoy o statuse i usloviyakh prebyvaniya Chernomorskogo flota Rossiyskoy Federatsii na territorii Ukrainy* (Kiev, 28 maja 1997 g.), <https://base.garant.ru/1148072/>.
22. *Soglasheniyemezhdu Rossiyskoy Federatsiyey i Ukrainoy o parametrakh razdela Chernomorskogo flota* (Kiev, 28 maja 1997 g.), <https://base.garant.ru/1148071/>.
23. *Tsentral'na Vyborcha Komisiya, Postanova Pro nelehitymnist' orhanizatsiyi pidhotovky ta provedennyya „vyboriv” prezydenta rosiys'koyi federatsiyi 2024 roku na tymchasovo okupovanykh terytoriyakh Ukrainy vid 23 lyutoho 2024 roku*, nr 10, 23.02.2024, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010359-24#Text/>.
24. Wnuk R., *Za pierwszego Sowietu. Polska konspiracja na Kresach Wschodnich II Rzeczypospolitej (wrzesień 1939 – czerwiec 1941)*, Warszawa 2007.
25. *Z dziejów represji sowieckich wobec Polaków w latach 1937-1952. Białoruś, Litwa, ziemie północno-wschodniej Polski*, red. J. J. Milewski, Białystok–Warszawa 2017.